

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 28.

Lördagen den 21 Augusti

1841.

Bibliothek i Populär Naturkunnighet. I. *Speciel Physik af Sommer. Stockholm Zacharias Heggström. 1837—8, in 8:o.*

Det periodiska verk, hwilket under benämning af *Bibliothek i Populär Naturkunnighet* af H:r Heggström utgifwes och hwaraf redan en betydlig del utkommit, utmärker sig fördelaktigt framför en del andra skrifter, hvars affigt har varit att undervisa folket, och skall otwifwelaktigt i betydlig mon bidraga till ett allwarligare studium af naturen och till allmänt nyttiga kunskapers spridande inom Fäderneslandet. Wi anse för en skyldighet att fästa allmänhetens uppmärksamhet på det förtjenstfulla i H:r Heggströms företag, öfwertygade att ingen skall ångra den obetydliga kostnad werkets anskaffande medför eller den tid som användes på genomläsningen. Utgifwaren anmärker i sin anmälan ganska riktigt, att fastän intet land i förhållande till sin folkmängd är så bördigt som Sverige på utmärkta snillen i naturvetenskaperna, och så rikt på naturliga anlag i denna wäg äfwen hos den mest obildade klassen, likwäl hos ingen oblad nation dessa wetenskaper mindre ingått i den allmänna elementarbildningen. En följd af detta missförhållande har också blifwit, att Sveriges till en del utmärkta naturforskare icke åtnjutit den aktning af nationen de förtjenat och ofta nog fått anledning att klaga öfwer ett kallsinligt bemötande. Ref. anser ifrågawarande verk särdeles wäl egnadt att bland allmänheten wäcka håg för naturens studium, och wägar hoppas, att den tid ej kan vara långt aflägsen, då naturvetenskaperna skola utgöra ett lika wäsentligt element i den allmänna undervisningen, som något annat kunskapsämne.

Enligt Utgifwarens plan sönderfaller werket i trenne afdelningar. Första afdelningen innefattar

speciela detaljer af Naturläran's discipliner, så widt dessa lämpa sig till en populär framställning. Andra afdelningen kommer att innefatta en allmän öfversigt af Naturvetenskapernas hela fält, under form af betraktelser öfwer Naturens wisa inrättning, från den ståndpunkt naturvetenskaperna nu innehafwa. Tredje afdelningen kommer slutligen att populärt afhandla naturens trenne rikent, framställda ur de högre synpunkter, dem wetenskapen i våra dagar börjat tillägna sig.

De särstilda arbeten hwarje afdelning innefattar äro följande:

Första afdelningen.

- 1:o Naturmålningar ur *Speciela Physiken* af Sommer.
- 2:o *Allmän Physik* af Brandes.
- 3:o *Populär Chemie* (Ewenst Original).
- 4:o *Himmeln*, des *Werldar* och des *Under*, af Littrow.
- 5:o *Inledning till Naturens Studium* af John Herschel.

Andra afdelningen: *Naturen*, des *Under* och *Semligheter*, eller *Bridgewater-Böckerna*, af ett Sällskap Engelske Wetenskapsmän.

Tredje afdelningen: *Naturalhistoria* för alla Stånd af Ofen.

Af dessa äro N:o 1, 2 och 4 af första Afdelningen redan utkomna.

Sommers *Naturmålningar* ur *speciela Physiken*, hwarmed wi till en början skola sjsfelfätta oss, är onekligan ett arbete hwarmed få i denna wäg kunna jemföras med asseende både på grundlighet, klarhet och fullständighet. Det är en öfversättning af *Gemälde der physischen Welt oder unterhaltende Darstellung der Himmels- und Erdkunde*, med uteslutande likwäl af första delen som innefattar *Werldsbbygg-*

naden i allmänhet. Utom andra förtjenster äger arbetet äfwen den, att wara i hög grad populärt, och ref. tillstår att han knappast läst något på en gång mera lärorikt och underhållande än dessa naturmålningar. Han recommenderar högeligen arbetet hos swenska läsare och läsarinor såsom den angenämaste sysselfättning, hwilken framför mycket annat har det stora företräde, att föra läsaren in på werklighetens rika område och icke in i fantasiens tomma drömwerld.

Sommers arbete är egentligen en slags Naturbeskrifning, hvars föremål är jordklotet sjelf, och innefattar på en gång den fysiska Geographien, Geognosi och Geologi i hela sin omfattning.) Äfwen der Författaren inträder på den egentliga Physikens område, t. ex. wid läran om jordens dunstrets, bibehåller han det mera beskrifwande skrifsättet och inlåter sig föga i någon strängare bewisning af de satser han framställer. Swenska öfversättningen består af 4 delar, hwilka tillsammans utgöra 11 häften, hwardera innefattande ungefär 8 ark eller 128 sidor. I första delen sysselfätter sig Förf. uteslutande med jordens fasta delar, d. w. s. med jordens fasta yta, emedan de inre delarne äro of obekanta. Den är delad i twenne afdelningar, hwaraf den första har till föremål den fasta jordytans yttre form och den andra den inre beskaffenheten eller beståndsdelarne. Andra delen innefattar en beskrifning på de flytande delarne af jordens yta, såsom källor, floder, sjöar, haf o. s. w. Tredje delen har till föremål jordens dunstrets, luftens egenskaper, meteorer och hithörande phenomener i stort. I sjerde och sista delen sysselfätter sig Förf. slutligen med äldre och nyare undersökningar om jordytans förändringar i fordna tider, hwarigenom den slutligen erhållit sin nuwarande form, widare med de organiska warelsernas uppkomst och olika former under olika perioder, och slutar med en öfversigt af de förnämsta hypoteser om jordens daning. Ref. gillar fullkomligt det af Förf. antagna indelningsfättet, ty alldenstund jordklotet består af trenne bestämde åtskilda delar, nemligen fasta, flytande och luftformiga, synes wara i enlighet med sakens natur, att särskildt betrakta hwardera. Beskrifningen på de förändringar jordytan i fordna tider undergått, har också rättast sin plats på slutet, emedan wi endast genom sorgfälligt studium af jordklotet under des nuwarande stic, kunnat erhålla någon kunskap om dessa förändringar.

Det kan icke wara vår affigt att ingå i någon fullständig och grundlig recenson af Sommers arbete.

En sådan förmodas redan för länge tillbaka wara utkommen i Tyssland, och desutom skulle det icke stå i vår förmåga att till alla delar controllera rigtigheten af Författarens uppgifter, alldenstund blott en ringa del af de källor han begagnat kommit of tillhanda. Wi wilja derföre på ett mera allmänt sätt yttra of om saken, samt, semente det wi göra reda för innehållet, bifoga några anmärkningar eller tillägg der sådant kan wara af nöden.

I första capitlet af förra delen uppehåller sig Förf. wid jordytan i allmänhet, och gör till en början uppmärksam derpå, att nära $\frac{3}{4}$ deraf består af watten och blott $\frac{1}{4}$ af torrt land. Det är ej så lätt att inse hwad affigt Förfynen haft med dessa oerhördt stora wattenmassor, hwilka på alla sidor omgifwa jorden. Alldenstund torra landet egentligen är att anse som wistelseort för de fullkomligare organiska warelserna skulle man tycka, att en annan fördelning af land och watten, hwarigenom det förra wore det öfwerwägande, mera skulle öfwerensstämma med en wis inrättning af skapelsen. Sannolikt är likwäl den stora wattenmassan hwaraf jorden betäckes nödwändig för att tillräckligt förse atmosfären med den för landets behof så oundgängeliga wattenhalten. Det är bekant att luften hufwudsakligen erhåller sin fuktighet från hafwet, och att denna fuktighet sedan genom windare föres öfwer landmassan och der utgjuter sig som regn och snö samt gifwer näring åt källor och bäckar. Man föreställe sig att förhållandet mellan land och watten på jorden wore omvändt, så att det förra upptoge $\frac{3}{4}$ af jordytan och det sednare blott $\frac{1}{4}$ deraf. Här af blefwe då en följd, att endast $\frac{1}{4}$ af atmosfären war i beröring med watten och der fick tillfälle upptaga fuktighet, under det den öfriga delen befann sig öfwer land. Sannolikt skulle under sådana omständigheter den från hafwet bläsande winden, under sin långa passage öfwer landet, genom affättning af regn och dagg m. m. snart till den grad uttorra, att stora sträckor af det sednare, liksom nu är fallet i det inre af Africa och Asien, af brist på watten blefwo förwandlade till ödemarker. Wid en dylik fördelning af land och watten, då hafwen egentligen woro att anse som stora innsjöar, skulle således endast kusterna och deras närmare omgifning kunna bebos, och man finner desutom lätt, att all communication mellan långt aflägsna ställen skulle förswäras om ej göras alldeles omöblig.

Förf. öfwergår nu till några allmänna betraktel-

ser öfwer jordytans ojemheter och anmärker, att allt det land som uppfjuter ur werldshafwet, öfwerhafwet taget består af tvenne stora öar, nemligen Europa, Asien och Africa på det östliga halfklotet, samt America på det westra. Om man genom equatorn, yttrar Förf. vidare, skär jorden i tvenne hälfter, öfverrästas man genom den anmärkning, man genast måste göra, då man jemför den norra hälften med den södra. Man finner då att nästan allt jordens land är sammanträngt på det norra halfklotet, och att endast Nya Holland, jemte några andra stora öar, samt de utlöppande spetsarne af America och Africa ligga på det södra. Ref. anser detta för mycket sagt. Ehuruwäl landet på södra halfklotet är betydligt mindre än på det norra, är det likwäl i och för sig rätt anseeligt, ty oberäknadt den stora ön nya Holland och en del andra större öar, hör hit största massan af södra America och ungefär $\frac{1}{3}$ af Africa, samt de enligt nyare upptäckelser för icke obetydliga södra polarländerna. Dagtadt den stenbara oregelbundenheten i båda de stora continenternas former, tror sig Förf. likwäl, wid närmare betraktande finna en underbar öfverensstämmelse, såsom att båda de sydliga delarne utlöpa i spetsar, att hwardera på sydwestra sidan har en stor hafswik o. s. w. Ref. lemnar allt detta i sitt värde, men tror likwäl att öfverensstämmelsen ej är större, än att den kunnat tillkomma genom något tillfälligt. Vidare anser Förf. sannolikt att nya Holland fordom sammanhängde med Asien, och att de nuvarande stora Sydindiska öarne, jemte nya Guinea o. s. w. då utgjorde sjelfwa förbindelsen, hwilken sedan blifwit genombruten af hafwet, och tror sig äfwen i denna continents former jemförda med de båda öfriga continenternas, återfinna samma öfverensstämmelse. Ref. will icke bestämdt neka, att så i fornda dagar kunnat förhålla sig, antingen derigenom att hafwet stått lägre eller snarare hafsbotten varit högre än nu, men i detta fall torde äfwen både Africas och Americas former varit helt andra än nu, så att den förmenta likheten sannolikt då icke existerat.

I andra capitlet gör Förf. uppmärksam på den omständigheten, att torra landets indelning i gamla och nya werlden äfwen med afseende på continenternas uppkomst och historia kan få en betydelse. Han antager derföre som sannolikt, att America uppkommit sednare än Europa, Asien och Africa, samt att Australien ännu sednare än America uppkommit ur werldshafwet. Bland bewisen för denna mening anför han

de oerhördt stora floderna i America, jordmånen's fuktiga beskaffenhet, de ofantliga skogarne samt den swaga befolkningen. Dagadt ref. ej will förneka möjligheten af landets successiva uppfästning ur hafwet, tror han likwäl att gamla och nya werldens olighet i detta afseende kan förklarast genom den förras större uppödling. Detta är åtminstone fallet med Europa. Då Förf. vidare, såsom bewis på den nya werldens ungdom, återoppar den omständigheten, att man ingenstädes i America eller nya Holland träffar de stora kraftfulla landtdjur, dem gamla werlden kan framte, men deremot ofantliga swärmar af beswärliga insecter, liksom talrika och stora slag af träskdjur, ormar, grodor o. s. w. synes han med det samma wilja antaga, att nya arter af djur, under tidernas längd, af sig sjelfwa skulle uppstå. I vår tid wet man åtminstone icke af någon dylik generatio spontanea, men wäl har man bewis på motsatsen, att ett och annat djurslag kan alldeles utrotas eller af sig sjelf dö ut.

(Förf. följer).

Utkast till Lärobok i Logiken för Elementar-Undervisningen af *Fredrik Georg Aszelius*. Andra öfversedda och tillökta upplagan. Upsala. Leffler och Sebell 1840.

(Förf. o. fl. fr. föreg. Nr.).

Sid. 14 anmärker förf. riktigt, angående begreppens kvalitet, att alla begrepp, såsom begrepp, äro tydliga, att de dunkla och klara äro blotta förefällningar, hörande till psykologien. ¹⁾

Sidd. 10 och 22 ogillar förf. begreppens Modalitet ²⁾. Hwarför binder förf. sig så strängt wid Kants Kategorier i begreppsläran, heldre än att med Bachmann förkasta desamma, då han i serskilta anmärkingar ansett sig böra tillkännagifwa, att både Dualitetens och Modalitetens synpunkter ³⁾ äro mindre riktiga? — Förf:s definition af omdömet s. 23:

¹⁾ Denna anmärkning igenfinnes i Hegels Subj. Logik s. 53.

²⁾ Samma ogillande finnes utförligare framställt och motiveradt i Bachmanns Syst. d. Log. s. 115.

³⁾ De Kantiska kategorierna begagnar förf. utan att angifwa hwarför han upptagit dem, eller hwad de betyda. Med Bachmann har han likwäl sunnit för godt att kalla dem: synpunkter. "Sie (die Kategorientafel) enthält bloße Gesichtspunkte, aus denen die Urtheile betrachtet werden können. Syst. d. Log. s. 119.

"en föreställning, som bestämmer förhållandet mellan 2:ne föreställningar," är hufvudsakligen densamma, som finnes hos Krug och Bachmann, och är lika yttlig, hwilande blott på yttre reflexion, som förf:s förutnämnda begreppsdefinition. Sid. 24 förekommer wäl en antydning af en riktigare bestämning. Omdömet säges der vara en "utveckling af begreppet." Men till mer än blott en antydning, hwilken också Bachmann gifwer ¹⁾, har det ej kommit. Mellan omdöme och sats gör förf. samma yttliga, lösa skillnad, som Krug och Bachmann: "Satts är ett med ord uttryckt och framställt omdöme." — Ref. har likwäl icke citerat dessa definitioner precis i den af sigten att klandra deras oriktighet. Drittiga äro de i sjelfwa werket, sedda från den spekulativa synpunkten, men från den förståndiga ståndpunkt förf. afhandlat Logiken, enär han ansett den gagneligast wid en läroboks författande, kunna de vara riktiga nog. Att ådagalägga deras oriktighet i spekulativt hänseende wore således detsamma, som att i allmänhet ogilla förf:s behandling af sitt ämne, hwarom ref. redan sagt sin tanke. Ref. har fastmera framdragit dem för att genom jämförelse med ett annat ställe hos förf. wisa, att han fallit ur sin roll såsom blott förstånds-logiker och i följd deraf begått en temligen stor inconsequens. Angående det Kategoriska omdömet bestämning heter det nemligen s. 30: "Förhållandet mellan **Substansen** (föremålet, begreppet) och des **Accidens** (wäsentliga kännetecken), hwilka stå i ett **owillkorligt** förhållande till hwarandra, d. w. s. Subjektet är **absolute**, eller till följe af sjelfwa sitt begrepp, Predikatet, så att Subjektet icke kan vara hwad det är utan detta Predikatet, (Subjektet förhåller sig till Predikatet som Species till des Genus)." — Således om jag säger: "guldet är dyrt," är detta onekligen efter förf:s definition ett omdöme, hwäremot ref. naturligtwis icke har något att inwända; men frågas widare: af hwilket slag är detta omdöme i anseende till Relationen? så swaras twiswelsutan: Kategoriskt. Men enligt Hr Afzelii definition duger ej detta swar. Mellan Subjektet (guldet) och Predikatet (dyrt) råder här icke något substantialitetsförhållande. Guld är guld, äfwen om det upphör att vara dyrt, som blott är ett tillfälligt

¹⁾ . . . "so wie er (der Begriff) als diese Einheit eigentlich nur die Concentrirung und Symbolisierung einer Menge von Vorstellungen, so ist das Urtheil die Entfaltung des Begriffs." Syst. d. Log. s. 117.

(ingalunda "wäsentligt") kännemärke. Likaledes: "blomman är röd." Blomman är blomma, om hon är blå eller gul eller af hwilken annan färg som helst. Den röda färgen är blott ett owäsentligt kännemärke, en abstrakt, sinlig kvalitet, som alldeles icke hörer till begreppet blomma såsom blomma. Deremot öfwerensstämma med förf:s definition t. ex. följande omdömen: "guldet är metall, blomman är en värt." Här förefinnes werkligen det af förf. åskade substantialitetsförhållande. Här kan man med förf. säga, att "Subjektet är **absolute**, eller till följe af sitt begrepp, Predikatet." — Men om förf. inskränker de kategoriska omdömena till detta sednare slag, hwart will han då föra alla de öfriga, hwilkas natur att vara kategoriska i formellt hänseende (och förf:s Logik är ju blott formell) icke kan förnekas? Denna fråga torde blifwa något swår att beswara. Men, torde någon tänka, ref. har missförstått förf.; ref. har tagit förhållandet mellan Subjectet och Predikatet **objektivt**, och således sett icke blott på formen, utan äfwen på innehållet. Förf. deremot har framställt sin definition i **subjektiv** mening; han har blott welat säga, att det dömande Subjektet i det kategoriska omdömet utsäger förhållandet, mellan Subjekt och Predikat, såsom wore det ett substantiellt förhållande, ehuru det i sjelfwa werket icke alltid så är." — Till swar på denna mösliga inwändning behöfwer man blott slå upp sid. 24 och läsa följande: "Man har icke att tänka sig förhållandet mellan Subjektet och Predikatet i omdömet såsom ett blott **yttre** d. ä. så, som skulle Predikatet endast i tanken, eller genom det tänkande Subjektets åtgärd likasom **utifrån** tillagdt, vara **förenadt** med Subjektet, utan **Kopulan**, **Ur**, uttrycker just det **inre** förhållandet mellan Subjektet och Predikatet, d. ä. att Predikatet icke är **utifrån** förenadt med Subjektet, utan att det **ingår uti Subjektet** etc." — Hur man således wänder saken, kan förf:s inconsequens icke resonneras bort. Lättare torde det vara, att utreda, huru förf. deruti blifwit inledd, om man blott will göra sig beswår att taga Hegel till råds. — "Wenn wir sagen: diese Rose ist roth, oder dieses Gemälde ist schön, so ist damit ausgesprochen, daß wir es nicht sind, die wir es der Rose erst äusserlich anthun roth, oder dem Gemälde schön zu seyn, sondern daß dieß die eigenen Bestimmungen dieser Gegenstände sind." Encyclop. d. Philos. Wiss. s. 328. Jfr. Subj. Logik s. 68—71. Widare . . . "das **Kategorische Urtheil** entspricht in der Sphäre des Wesens dem Sub-

stantialitetsförhållniß." Encyclop. d. Ph. W. s. 341. — . . . "die Art ist Art nur, insofern sie einer Seits im Einzelnen existirt, anderer Seits in der Gattung eine höhere Allgemeinheit ist. — Das **Kategorische Urtheil** hat nun eine solche Allgemeinheit zum Prädikate, an dem das Subjekt seine immanente Natur hat." (Subj. Log. s. 101.) Af dessa utdrag är klart, och blir ännu klarare, om man läser dem i deras sammanhang hos Hegel, att förf. från honom lånt de ss. 24 och 30 intagna, af ref. nyss citerade, bestämmningarne. — Nu indelar Hegel från sin ståndpunkt omdömena i tre klasser 1:o) **Das Urtheil des Daseyns oder Qualitatives Urtheil** (t. ex. rosen är röd) 2:o) **Das Reflexions-Urtheil** (t. ex. guldet är dyrt, bosen är nyttig) 3:o) **Das Urtheil der Nothwendigkeit**. Till denna tredje afdelning förer han det **kategoriska, hypotetiska och disjunktiva**, det förstnämnda så bestämdt, som af de ofwänför återopade ställena inhemtas (t. ex. guldet är metall). I den formella Logiken sammanföras Hegels **Qualitativa — Reflexions — och Kategoriska** omdöme till en klass under den sista benämningen, så att t. ex. blomman är röd, blomman är nyttig, blomman är en värt, anses vara likartade omdömen, emedan formen (topulan) är lika. Då nu Hr Afzelius efter Hegel bestämt det **Kategoriska** omdömet, men i öfrigt behandlat omdömesläran, liksom alla de andra afdelningarne, enligt den formella logikens method, så blef deraf en naturlig följd, att Hegels **Qualitativa omdöme och Reflexions-omdöme**, eller större delen af de i den vanliga logiken så kallade **Kategoriska**, icke kunde få plats i Hr Afzelii bok. Det är således Hegel, som förledt förf. till den här anmärkta inconsequensen. Då förf. welat skrifa en blott formell Logik, så hemställer ref., om det icke varit rådligast, att förf. alldeles afhållit sig ifrån denna partiella inblandning af den spekulativa logiken. Atminstone hade den bordt ske med mera urskillning. Der förf. nedlagt denna nya wisdom i serkilda, bredwid texten gående, anmärkning, är den, om och öfversködig, likväl ofskadlig; men der den insluttit i sjelfwa texten, såsom på de sist anmärkta ställen, förorsakar den oreda och förrycker den logiska ståndpunkt förf. intagit.

Men då ref. förut anmärkt, att förf. icke lemnat något inslytande åt den spekulativa logiken, utan lugnt wandrat fram på den allmänna stråkvägen, och nu, sedan det blifwit ådagalagdt att ett sådant inslytande verkligt finnes, ogillat detsamma; synes ref. hafwa gjort sig skyldig till lika stor inconsequens, som den

han klandrat hos förf. Ref. anser sig med några ord böra tillintetgöra detta sken. Det inslytande af de nyare forskningarne ref. gerna welat finna i Hr Afzelii bok, kan tagas på 2:ne sätt, antingen totalt d. w. s. att logiken betraktas från spekulativ synpunkt och i hufwudsaklig öfwerensstämmelse med Hegelska grundsatserne afhandlas, eller och partielt d. ä. att med bibehållande i allmänhet af den gamla, formella methoden, en friskare anda ingjutes i de döende formerne genom riktigare och skarpere bestämmningar i de speciella fall, der de, utan att förwrida den allmänna ståndpunkten eller störa det helas gång, kunna ingå. Hvad den totala omstöpnigen af logiken efter Hegel beträffar, i en **Lärobok för Elementar-undervisningen**, är det refs mening, ehuru han i hufwudsaken antager denna reform såsom riktig, att tiden dertill ännu icke är mogen, åtminstone icke i Sverige. Att förf. icke skrivit en spekulativ, utan formell logik, gillar således ref. fullkomligt. Men att det **partiella** inslytandet — en friskare anda och skarpere bestämmningar — icke genomgår boken, såsom frukt af förf:s studium af de nyare, synnerligast af Hegel — det anser ref. vara en brist, kanske den enda hufwudsakliga man med skäl mot förf. kan anmärka. Och denna brist minskas icke, utan snarare förstoras af förf:s yttrande här och der om den spekulativa logiken och en och annan från densamma lånad bestämning, hvarigenom, såsom ref. wisat, mer oreda än gagn åstadkommits. Vättre hade t. ex. varit, om förf. i stället att upptaga Hegels bestämmningar af det **kategoriska** omdömet, hade rådfrågat honom wid bestämmandet af omdömet i allmänhet och dess skillnad från satsen. Här hade den spekulativa logikens riktigare bestämmningar kunnat begagnas, utan att förorsaka någon betydlig inconsequens. Jemför, till bestyrkande häraf, med förf:s ofwan citerade bestämmningar följande af Hegel: "die Urtheile sind von den Sätzen unterschieden, die letztern enthalten eine Bestimmung von den Subjekten, die nicht im Verhältnis der Allgemeinheit zu ihnen steht, — einen Zustand, eine einzelne Handlung und dergleichen; Cäsar ist zu Rom in dem und dem Jahre geboren, hat 10 Jahre in Gallien Krieg geführt u. s. f." 1). Då omdömet enligt förf. är en föreställning, "om och hurwid tvenne föreställningar stå i det förhållande till hwarandra, att de låta förena sig till en föreställning," så äro Hegels här anförda satsers omdö-

1) Encyclop. d. Ph. W. s. 329. Jfr. Subj. Logik. s. 60.

men, eller rättare, hvarje sats är, enligt förf., ett omdöme. "Napoleon dog på St Helena," är således icke mindre ett omdöme, än t. ex. detta: "Cajus är god." — Det otillfredsställande i så ytliga bestämningar har icke blott Hegel från sin ståndpunkt insett och anmärkt, utan äfven andra icke-Hegelianer t. ex. **Sibbern** och **Bobrik**. "Sätningar med Dommens Form, naar de blot skulle tjene til at fremkalde en reel Anskuelse, eller en Fornemmelse, i Fortælling eller fortællende Beskrivelse, eller i et lyriskt Udbrud, eller andet Sligt, ere ikke at betragte som egentlige Domme." ¹⁾ — "Soll man nicht Urtheile verwechseln mit müssigen Einfällen, oder grammatischen Satzübungen, so bedeuten sie offenbar sprachlich dargestellte Erkenntnis-acte, Resultate eines irgend wie weit gelungenen Denkens" ²⁾.

Den **limitativa** omdömesformen bestämmer förf. s. 28 sålunda: "A är icke-B, blomman är icke-röd," och i en "Tillsats" anföres ett slags förswar för antagandet af densamma. Ref. utbeder sig läsarens tillåtelse att härvid få uppehålla sig något längre, hwarefter han skall så mycket mer skynda, att denna anmälan icke må blifwa för lång och tröttande. — Skolastikernes propositiones infinitæ upptogos af Kant, som i stället för oändliga, föreslog att kalla dem **limitativa** omdömen. Efter Kant, som sannolikt mest för symmetriens skull i sin Kategorientafel intog denna omdömesform, infom den i de logiska läroböckerna, likväl i de flesta under mycket stillfaktiga meningar om dess betydelse och behörighet att i logiken qwarstå. Kant sjelf i sin logik (von Zäsche) s. 160, bestämmer den alldeles så, som Hr Afzelius: "im unendlichen Urtheile wird nicht die Copula, sondern das Prädikat durch die Negation afficirt," men yttrar på samma sida: "da die Logik bloß mit der Form des Urtheils, nicht mit den Begriffen ihrem Inhalte nach es zu thun hat, so ist die Unterscheidung der unendlichen von den negativen Urtheilen nicht zu dieser Wissenschaft gehörig." **Kiesewetter**, Allg. Log. s. 106: "Die unendlichen Urtheile gehören eigentlich nicht in die reine Logik; sie haben bloß in der transcendentalen Logik ihren Nutzen." — **Krug** s. 169 sätter limitationen i den negativ-affirmerande betydelse, som ligger i wissa predikater t. ex. odödlig ("unsterblich") — "die menschliche Seele ist

unsterblich," och anmärker: "ein solches Urtheil wird logisch mit Recht den behaftenden gleichgeschätzt, und der Unterschied zwischen beiden ist nur material." I enlighet med sina åsigter om Thesis, Antithesis och Synthesis, hwaraf all kunskap skall bero, påstår han consequent, att negationen alltid måste höra till predikatet. **Bachmann** förfastar äfven denna omdömesform och sätter limitationen blott i en, omdömet tillfogad, inskränkning t. ex. "Dieses Gemälde ist, was die Zeichnung betrifft, meisterhaft." — Och i hans spår wandrar **Lindblom**. — **Lambert** (Organon) och **Ambreit** (Syst. d. log.) förbigå de oändliga omdömena alldeles. **Zwischen** (Analyt. s. 55) widrör dem blott kort. **Drobisch** (Neue Darstellung d. log. s. 42) förer dem till de affirmativa. **Bobrik** (Syst. d. log. s. 112): "Hinsichtlich der unendlichen oder limitativen Urtheile ist von den Logikern längst ihre Überflüssigkeit und logische Unbedeutenheit anerkannt worden." — **Hegel** fallar oändligt-negativa omdömen sådana, i hvilka Subjekt och Predikat icke beröra hwarandra, utan det enas sfer ligger alldeles utom det andras t. ex. rosen är ingen elefant, förståndet är icke ett bord; men tillägger (Die Subj. log. s. 90): "Diese Urtheile sind richtig oder wahr, wie man es nennt, aber einer solchen Wahrheit ungeachtet, widersinnig und abgeschmackt. Oder vielmehr sie sind keine Urtheile. Ein reelleres Beispiel des unendlichen Urtheils ist die böse Handlung." Om de logiska författarnes wanliga sätt att behandla dem, yttrar han: "Der Name des unendlichen Urtheils pflegt in den gewöhnlichen Logiken zwar aufgeführt zu werden, aber ohne daß es eben deutlich würde, was es mit demselben für eine Verwandtschaft habe." — **Suellman** (Log. s. 51 o. f.) "Det oändliga omdömet ut säger, att Subjektet är Subjekt A=A; att bestämningen är bestämning, och är derföre intet omdöme." **Sibbern** antager den limitativa omdömesformen, så beständ, som den finnes hos Hr Afzelius, och söker förswara den genom att "skjelne imellem Prædicering i widloftig og i indskrænket Betydning," hwarigenom han vill bewisa, att negationen kan höra än till kopulan, än till predikatet. Men om äfven detta medgifwes, följer likväl icke deraf, att det limitativa omdömet ("S är non-Y") är en både från den affirmativa och negativa i logiskt eller formellt hänseende ferskild omdömesform. **Sibbern** har wäl sökt att bewisa dess formella skillnad från det negativa omdömet, ehuru hans grunder icke förefomma ref. öfvertygande, men dess skillnad från det af-

¹⁾ Sibbern. Logik som Tankelære Anden udgave s. 241.

²⁾ Bobrik. Neues prakt. System. d. Logik. s. 87.

firmativa har han icke ådagalagt, utan synes hafwa tagit den för gifwen. Att han emellertid under bemödan det att skilja det limitativa från det negativa, gjort det förra identiskt med det affirmativa omdömet, torde hafwa undgått hans uppmärksamhet. "Men nu (S. 264) kan endnu spörjes, om S da skal sættes at være non—P. Antages Dette, saa bekræftes non—P om S, og Positionen bliver en negativ Affirmation, der er (mærk!) bekræftende i Henseende til Formen, men benægtende i Henseende til den Dplysning om Subjektet, som derved gives, eller i Henseende til den derved fremsatte Erkjendelse." — Man kan wäl icke tydligare uttala, att det negativt-affirmativa (limitativa) omdömet är **formellt** lika med det affirmativa, och likwäl antager Sibbern det för en egen, derifrån skild, omdömesform. Saken är klar. Ser man **blott på formen**, så är omdömet, om negationen föres till copulan (blomman är icke röd) **alltid negativt**; föres den till predikatet, (blomman är icke-röd) är det **alltid affirmativt**; ty ett negativt predikat bekräftas eller affirmeras här onekligen om subjektet. Detta insåg också redan Baumgarten (Logica §§. 215, 216): "Propositio, quæ habet negationem, sed copulam non afficientem, non est negans, hinc affirmans: et omnis negans mutatur in affirmantem, si negatio afficere jubeatur prædicatum. Propositio affirmans, cui inest negatio, dicitur infinita. Nulla ergo infinita negans est." — Riktigast hade wäl således varit, att Hr Afzelius icke upptagit denna, såsom Hegel kallar den, "logiska kuriositet." Skillnaden mellan omdömena: "blomman är icke röd, och, blomman är icke-röd" består sig verkligt blott i det lilla, godtyckliga strecket mellan negationen och predikatet. Att wilja framhafwa någon annan, är och förblifwer blott skolastiskt hårtlyfveri.

I hela 17 S., upptagande nära 2 blad, sysselsätter förf. sig med de **sammansatta omdömena**, egnande åt dem samma utförlighet som Krug, hwilken förf. här synes hafwa följt. Men då detta ämne mera hörer till grammatiken, än till logiken, hade det wäl varit tjenligast, att blott i största kortet widröra det. Bachmann i sitt digra System d. Logik har blott i förbigående nämnt derom.

Den att, hvarigenom ett omdömes förhållande till ett annat inses, kallar förf. i likhet med Bachmann, **omedelbar slutledning**. Krug, som förfastar den omedelbara slutledningen eller de så kallade **förstånds slutet**, anseende den vara blott förfortade för-

nufts slut (Enthymemer), afhandlar omdömenas förhållande till hwarandra i omdömesläran. Bachmann deremot förer denna S. till läran om slutledningarne. Hr Afzelius har följt båda. Med Krug går han igenom omdömenas förhållande till hwarandra i omdömesläran, och med Bachmann afhandlar han samma ämne i slutledningsläran. Bäst hade wäl här varit, att Hr Afzelius hållit sig blott till den ene, hvarigenom ämnet, på ett ställe afhandladt, troligen blifwit klarare och — äfwen med besparing af rum — utförligare framställt. — Och härmed tager ref. afsked af Omdömesläran, hwilken, såsom den minst lyckade delen af boken, torde behöfwa någon förbättring i en ny upplaga.

Slutledningsläran är i allmänhet wäl afhandlad, hvarför ref. hoppas öfwer till i methodläran, hwarwid blott några få anmärkingar skola göras.

I methodlärans afhandlande har förf. temligen troget följt Bachmann. Denne, som häråt egnat wida större uppmärksamhet och slit än logici i allmänhet plågat göra, har äfwen förfett den med ett nytt namn: "**Systematik** oder **Architektonik**." Detta nya namn har Hr Afzelius wäl icke antagit, men föreflagit, menande det vara bättre än det gamla. Troligen häraf förledd har han begått den inconsequensen, att sätta **metoden** först såsom det hela och sedan såsom del af samma hela, och gifwit åt båda (det hela och delen) ss. 80, 86 alldeles samma definition, blott med andra ord uttryckt. Att **metoden** i Bachmanns "**Systematik**" ingår såsom del är icke något fel, men förhållandet är ej det samma i Hr Afzelii "**methodlära**." — Då Hr Afzelius bibehållit den gamla benämningen, hade **metoden** haft sin rätta plats på första sidan i den utförligare "**Förklaringen**" öfwer methodlärans definition. Wisserligen hade Hr Afzelius, om så stett, icke rimligen kunnat slå sig så widlyftigt ut öfwer **metoden**, men derwid hade också, enligt refs mening, ingen ting varit förloradt. Förf. är nu mycket rik på olika slags metoder. Så beskriver han, bland andra, den "**dialogiska**, **sofokratiska**, **katechetiska** eller **erotematiska**, **akroamatiska**, **esoteriska**, **aforistiska**, **fragmentariska** och **paraboliska**." Att dessa metoder, som blott afse det muntliga eller skriftliga föredraget och i de logiska läroböckerna wanligen hafwa sin plats i den så kallade **använda logiken**, hwilken förf. med rätta förfastat, icke höra till den rena methodläran, som fram-

ställer det vetenskapliga systemets bildande, är tydligt. — En ännu större rikedom på öfversködiga detaljer, divisioner och subdivisioner möter läsaren s. 84 i S. om principerne. Der får man, under många förvirrande underafdelningar, definitioner på: "Axiomer, lagar, maximer, postulater, theoremmer, problemmer, korollarier, lemmer, scholier" o. s. w. — Detta är ett af de få ställen i boken, der förf. försyndat sig mot tydligheten.

Sid. 81. "Wetenskap = en ordnad sammanfattning af likartade kunskaper, — och System = en efter de likartade kunskapernas inre sammanhang med hvarandra ordnad wetenskap." Att så strängt söndra innehållet från formen, smakar wäl mycket af empiri. Det är ej kunskapernes slägtskap (mer eller mindre beslägtade äro de alla, utgörande tillsammans ett continuum), som höjer dem till rang af wetenskap. Den af innehållet sjelft absolut bestämda formen, hwari de framstå såsom afrundade, smärre organiska helheter inom ett större helt (en högre wetenskap), är wetenskapens nota characteristica. Wid bestämmandet af kunskap, wetande, wetenskap och system har förf. här welat wara för tydlig. Men allt ting har sin gräns. Man kan analysera och distingwera i den berömliga affigt att göra sig tydlig ända derhän, att sjelfwa saken, som skulle förklaras, genom denna hårda behandling tillintetgöras och försvinner.

Sid. 83. "Princip är en högsta Grundsats, som äger omedelbart evident sanning etc." Driftigt. Principen för en wetenskap eller ett system behöfwer icke wara omedelbart evident (ett axiom). Den kan ju alltförwäl wara en länsats ur någon annan wetenskap, der den är resultat af en föregående bewisning. Deputom kan icke en enda grundsats uppwisas, som icke innehåller förmedling, hwarom ref. torde få hänwisa till Hegels logik. — Sid. 98—99 är tankegången osammanhängande — det enda ställe i boken, der ett sådant fel förekommer. Ref. har sagt, att förf. i methodläran temligen troget följt Bachmann. Till prof will ref. ur den sednarens logik ss. 496—497 lemna ett litet utdrag, som kan jemföras med förf:s 98 och 99 sidor. "Der Beweis muß seinem Gegenstande adäquat seyn, d. h. genau daß beweisen, was bewiesen werden sollte. Die beiden Hauptfehler dagegen sind, wenn dadurch entweder zu wenig oder zu viel bewiesen wird. Ein Beweis ist zu enge, wenn aus den Prämissen bloß ein Theil des zu beweisenden Satzes hervorgeht, so daß der übrige Theil unerwie-

sen bleibt. Sollte z. B. ein Angeklagter seine Unschuld dadurch darthun, das er bewiese, er habe bis jetzt unbescholten gelebt, so etc. . . . Ein Beweis ist dagegen zu weit, wenn aus den Prämissen nicht bloß der zu beweisende Satz, sondern auch andere Sätze, und zwar falsche, eben so gut folgen. Sollte man z. B. sagen: der Diebstahl ist schändlich, weil sich der Dieb auf Kosten anderer zu bereichern sucht, so etc."

På sista sidan upptager förf. de, egentligen till psykologien hörande, "graderne af Förhållande (i boken står "Förhållande," hwilket naturligtwis är tryckfel), eller de serskilda utvecklingsgrader menniskans kunskap kan tänkas genomgå, innan den hinner till högsta utvecklingsgraden, eller Förnuftswissheten." Af dessa ord borde man kunna wänta, att förf. wid uppräknandet af de "serskilda graderne" skulle följt den naturliga utvecklingens gång, d. ä. gått genetiskt till wäga. Så har likwäl ej stett. Förf. har med afseende på wisshetens intensitet ordnat dem på följande sätt: 1) twiswel, 2) mening, 3) tro, 4) förnuftswisshet. — Går man genetiskt till wäga, får man följande ordning: 1) tro, 2) mening, 3) twiswel, 4) förnuftswisshet. Den ena ordningen kan wisserligen wara lika god som den andra, hwar och en efter sin princip. Ref. föredrager likwäl den sednare.

Churu mycket ref. än haft att anmärka mot Hr Afzelii logik, måste han likwäl erkänna, på grund af egen erfarenhet, att den är mycket lämplig för sitt ändamål. Öfwer allt röjer den hos förf. ett klart förstånd i urwalet och anordningen och mycken talang i framställningen. Skada blott att så utmärkta förtjenster icke warit understödda af en djupare spekulation.

Calmar i Juli 1841.

P. Sporsén.

Utländska literatörers dödsfall under år 1841.

Ludw. Sirzel, theolog och orientalist, död i Zürich d. 13 April.

E. v. Münch, Historiker, Kyrkhistoriker, Publicist, Utgifsware af historiska urkunder, afled i Rheinfelden, d. 9 Juni. Han hade en tid warit Professor i Freyburg i Baden, men för friare religionsmeningar kommit i strid med catholska presterskapet (han war sjelf till en början catholik, men öfvergick sedan till protestantiska kyrkan) och således måst lemna denna plats och emottaga besattningar först i Nederländerna och sedan i Würtemberg och Baden. Hans skrifter är af mycket olika värde.

F. C. W. Augusti, Consistorialdirectör och theol. professor i Bonn, författare af en stor mängd theologiska skrifter, af hwilka ett par äro på svenska öfversatta, d. i Bonn d. 28 April.

Nr 29 af denna tidning utgives Lördagen den 4 Sept.

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1841.